

# Stöd vid vård, service och rehabilitering

Många människor behöver hjälp och stöd för att klara sig i samhället. Behovet av hjälp kan bero på rent fysiska och psykiska funktionshinder. Anhöriga och andra som ingår i den enskildes privata nätverk ställer ofta upp både ekonomiskt och med egna insatser för att livet ska fungera för den som har funktionshinder.

En person med funktionshinder har enligt lag rätt att få hjälp genom olika stödfunktioner. De personer som fungerar som stöd kan vara både lekmän och professionella. Man kan ha behov av stöd från flera personer samtidigt. Behovet av stöd kan även variera under olika perioder i en människas liv.

Utöver de stödfunktioner som beskrivs här, stöd från personer med olika roller och funktioner, finns andra former av stöd och service. Om Du vill veta mer om vad som finns, kontakta Din hemkommun.

Det är inte lätt att hålla isär de olika stödfunktioner som finns. Syftet med denna skrift är att ge en översiktlig bild samt en kort beskrivning av dessa. Beskrivningen av stödfunktionerna är kortfattad. För mer information går det bra att kontakta bland annat Riksförbundet för Social och Mental hälsa (RSMH), Intresseförbundet för schizofreni (Riks-IFS) eller Riksförbundet Frivilliga Samhällsarbetare (RFS).

# Innehåll

Förord	1
Kontaktperson (enligt 10 § SoL)	3
Kontaktperson (enligt 9 § p. LSS)	3
Personlig assistent	4
Ledsagare	4
Ansöka om insatser i LSS	4
Personligt ombud	5
God man	5
Förvaltare	6
Offentligt biträde	6
Övervakare	6
Förtroendeman	6
LPT-paragrafer	7
Stödperson	7
Förkortningar	8
Lästips	8
Hemsidor	8
Utgiven	8

## Fotnot:

Originaltexten (förutom LPT-grundparagrafer) är en broschyr utgiven av Riksförbundet för Social och Mental Hälsa, Riks-IF, Riksförbundet Frivilliga Samhällsarbetare, Svenska Kommunförbundet och Landstingsförbundet. Texten är redigerad för att passa detta format.

LPT-lagparagrafer är tagen från en broschyr som avd M76, Karolinska Universitetssjukhuset Huddinge tagit fram och är faktagranskad av Claes Hollstedt, biträdande klinikchef, Psykiatriska kliniken, Karolinska Universitetssjukhuset Huddinge.

## Rättighetslag

Stödfunktionerna regleras i flera lagar. Bland annat i Socialtjänstlagen (SoL) och i lagen om stöd och service för vissa funktionshindrade (LSS). LSS och till viss del även SoL är så kallade rättighetslagar. En rättighetslag innebär att de talar om vad den enskilde har rätt att få av myndigheten. En ansökan om en insats kan göras både muntligen och skriftligen. Oavsett hur man ansöker om en insats, har man rätt att få ett beslut av myndigheten. Den enskilde har sedan rätt att överklaga myndighetens beslut och få sitt ärende prövat av domstol

LSS är inte bara en rättighetslag utan även vad man brukar kalla för en pluslag. Detta innebär att insatser med stöd av LSS inte får innebära någon inskränkning av de rättigheter som den enskilde kan ha enligt någon annan lag. En insats som beviljas med stöd av LSS och en annan insats som beviljas med stöd av SoL kan således löpa parallellt med varandra.

### Kontaktperson (enligt 10 § SoL)

Alla kan begära hos Socialnämnden att få en kontaktperson enligt SoL som kan hjälpa till med personliga angelägenheter. Socialnämnden kan då utse en särskild person, en kontaktperson eller en familj med uppgift att hjälpa den enskilde. Kontaktpersonen ska vara ett personligt stöd och hjälpa till utifrån den enskildes behov, under förutsättning att denne begär eller samtycker till det. Socialnämnden kan aldrig utse en kontaktperson enligt SoL mot den enskildes vilja. En kontaktperson enligt SoL behöver inte ha särskilda kvalifikationer utan det är lämpligheten som avgör om man utses. Eftersom det är värdefullt att bygga upp en förtroendefull relation mellan den enskilde och kontaktpersonen, är inte kontaktpersonen skyldig att avge rapporter om uppdraget till Socialnämnden.

En kontaktperson enligt SoL har tystnadsplikt om den enskildes förhållanden.

Om man har beviljats stödperson med stöd av lagen om psykiatrisk tvångsvård (LPT) eller med stöd av lagen om rättspsykiatrisk vård (LRV) kan uppdraget övergå till kontaktperson i samband med att uppdraget upphör (se vidare under rubriken Stödperson).

### Kontaktperson (enligt 9 § p. 4 LSS)

Socialnämnden kan även utse en kontaktperson med stöd av LSS. Många människor med funktionshinder har få kontakter vid sidan av sina anhöriga. De bor ensamma i mycket större utsträckning än andra. En kontaktperson enligt LSS ska vara en medmänniska vars viktigaste uppgift är att hjälpa till att bryta den enskildes isolering. En kontaktperson enligt LSS behöver inte någon särskild yrkeskompetens. Däremot krävs ett stort personligt engagemang och intresse för andra människor kontaktpersonen kan inte besluta i något ärende som berör huvudmannen. Kontaktpersonen ska inte rapportera till Socialnämnden.

## **Personlig assistans (9 § p. 2 LSS)**

Personlig assistans är ett personligt stöd som ska stärka den enskilde i dennes möjligheter att leva ett självständigt och oberoende liv. Personlig assistans kan beviljas den som har svåra funktionshinder och som behöver hjälp med den personliga hygien, med intagande av måltider och med annan personlig service. Stödet ska vara tillgängligt i olika verksamheter och under olika tider på dygnet samt tillgodoses av ett begränsat antal personer, personliga assistenter.

En personlig assistent kan vara anställd av kommunen, ett kooperativ eller av den enskilde själv. Den enskilde ska ha ett stort inflytande över valet av personlig assistent och hur och när hjälpen ska ges (d.v.s. själv kunna bestämma över sin livssituation).

En personlig assistent har tystnadsplikt om den enskildes förhållanden.

## **Ledsagare (9 § p. 3 LSS)**

Ledsagarservice ska göra det möjligt för personer med funktionshinder att delta i samhällslivet. En ledsagare hjälper den enskilde att t.ex. besöka vänner, delta i fritidsaktiviteter eller i kulturlivet eller att göra promenader. Insatsen bör ha karaktären av personlig service och anpassas efter de individuella behoven.

En ledsagare har tystnadsplikt om den enskildes förhållanden.

## **Ansöka om insatser i LSS**

Den som önskar insatser med stöd av LSS vänder sig till en LSS-handläggare hos kommunen med en begäran. En utredning görs då för att klarlägga om personen tillhör personkretsen i LSS.

I 1 § LSS anges vilka personer som kan beviljas:

Personkrets 1: Personer med utvecklingsstörning, autism eller autismliknande tillstånd.

Personkrets 2: Personer med betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder efter hjärnskada i vuxen ålder föranledd av yttre våld eller kroppslig funktion.

Personkrets 3: Personer med andra varaktiga fysiska eller psykiska funktionshinder som uppenbart inte beror på normalt åldrande, om de är stora och förorsakar betydande svårigheter i den dagliga livsföringen och därmed ett omfattande behov av stöd eller service.

## Personligt ombud

Personer med långvariga psykiska funktionshinder är en grupp som inte fått det stöd som var avsett när psykiatrireformen trädde i kraft. Regeringen har därför avsatt medel för att få kommunerna att inrätta personligt ombud. Ombudet ska vara en lots och vägvisare för de som är förhindrade att själva ta sig fram och få samhällets stöd och hjälp.

Personliga ombudets arbetsuppgifter:

- Att tillsammans med den enskilde identifiera och formulera dennes behov av vård, stöd och service.
- Att tillsammans med den enskilde se till att olika huvudmäns insatser planeras, samordnas och genomförs.
- Att bistå och företräda den enskilde i kontakterna med olika myndigheter (för att få företräda den enskilde krävs en fullmakt).
- Att se till att den enskilde får vård, stöd och service utifrån egna önskemål, behov och lagliga rättigheter.
- Att bedriva uppsökande verksamhet och motivationsarbete.

Det personliga ombudet arbetar alltid utifrån brukarens perspektiv. Ombudet är inte en del av "myndighetssverige" utan har en fristående ställning. Kommunen har som huvudman ansvar för verksamheten men kan överlåta det praktiska utförandet till en entreprenör, t ex en intresseorganisation.

Personligt ombud är ett professionellt uppdrag. Verksamheten är inte lagreglerad.

Har man frågor om personligt ombud kan man vända sig till sin hemkommun för att få information. Det går även att vända sig till RSMH eller IFS.

## God man (11 kap. 4 § FB)

God man förordnas för den som på grund av sjukdom, psykisk störning eller av liknande förhållanden behöver hjälp med att:

- Bevaka sin rätt.
- Förvalta sin egendom.
- Sörja för sin person.

Uppdraget som god man kan omfatta alla tre områdena eller något av dem.

Ansökan om förordnande av god man eller upphörande av godmanskap ska göras till tingsrätten av den som ansöknings gällande eller annan närstående. Till god man utses en rättrådig, erfaren och i övrigt lämplig person. Det kan vara antingen en anhängig eller en utomstående person. Valet av god man kräver som regel samtycke från den ska få god man förordnad. Undantag kan göras om den enskildes hälsotillstånd är sådant att samtycke inte är möjligt. Den överförmyndare som finns i varje kommun utövar den närmaste tillsynen över godmanskap Socialnämnden är skyldig att till överförmyndaren anmäla behovet av god man.

## **Förvaltare (11 kap. 7 § FB)**

En förvaltare kan förordnas för en enskild om det för uppdraget inte är tillräckligt att en god man förordnas. Hjälpbehov hos den som får en förvaltare förordnad ska alltså vara större än hos den som förordnas en god man. När en förvaltare förordnas förlorar den enskilde helt eller delvis sin rättsliga handledningsförmåga. Detta innebär rätten att själv köpa, sälja, låna pengar, sluta avtal m.m. helt eller delvis upphör. Förvaltningsuppdraget ska anpassas till den enskildes behov i varje enskilt fall och får begränsas till att avse viss egendom eller angelägenhet. Till förvaltare utses en rättrådig, erfaren och i övrigt lämplig person. Ansökan om förvaltare ska göras hos tingsrätten av den som ansökan gäller eller av närstående.

Den överförmyndare som finns i varje kommun utövar den närmaste tillsynen över förvaltare. Socialnämnden är skyldig att till överförmyndaren anmäla behovet av förvaltare.

## **Offentligt biträde (lag (1996:1620) om offentligt biträde)**

En person som vårdas med stöd av LPT eller LRV har, om han eller hon överklagar exempelvis ett beslut om intagning för tvångsvård, i de allra flesta fall rätt till ett offentligt biträde. Till offentligt biträde kan förordnas advokat, biträdande jurist på advokatbyrå eller någon annan person lämplig för uppdraget. Domstolen beslutar om offentligt biträde och staten betalar kostnaderna.

Ett offentligt biträde har tystnadsplikt om den enskildes förhållanden.

## **Övervakare (förordning (1998:643) om verkställighet av frivårdspåföljder)**

Personer som dömts till skyddstillsyn ställs under övervakning. Övervakningen upphör normalt efter ett år men kan pågå upp till tre år. Även personer som frigivits villkorligt från ett fängelsestraff kan ställas under övervakning.

Det är frivården som beslutar om och tillsätter övervakare. Övervakaren ska ge stöd och hjälp i sociala och personliga frågor. Uppdraget omfattar även viss kontroll samt rapporteringsskyldighet till frivården. Tillsammans med frivårdsinspektören kommer övervakare och klient överens om hur tät kontakten ska vara.

En övervakare har tystnadsplikt om den enskildes förhållanden.

## **Förtroendeman (förordning (1992:289) om ändring i förordningen om särskild personutredning i brottmål m.m.)**

Om någon är misstänkt för brott och det under personutredningen visar sig att den misstänkte är i behov av personligt stöd eller annan hjälp, får en förtroendeman förordnas. En förutsättning är att den enskilde samtycker till detta. Förtroendemannen ska ge stöd och hjälp i personliga frågor. Förtroendemannen har inte någon kontrollerande funktion. Förtroendemannen har inte någon rapporteringsskyldighet till frivården.

## LPT, lagen om psykiatrisk tvångsvård

All psykiatrisk vård ska ges i samråd med patienten enligt Hälso- och sjukvårdslagen. När frivillig vård inte är möjlig kan psykiatrisk vård med stöd av LPT genomföras. Då får tvångsåtgärder användas. Syftet med tvångsvården är att häva ett krisläge så att patienten sedan frivilligt kan medverka till fortsatt vård.

Patientens vårdbehov ska vara utgångspunkt för bedömning av om patienten ska ges tvångsvård. Följande måste vara uppfyllt samtidigt:

- Att patienten har en allvarlig psykisk störning
- Att patienten har behov av dygnet-runt-vård på psykiatrisk klinik
- Att patienten inte vill ta emot den vård som erbjuds.

Om dessa förutsättningar finns kan läkare, som undersökt patienten, skriva ett vårdintyg. Patienten kan då hållas kvar på psykiatrisk klinik för observation. Inom 24 timmar, efter det att patienten kommit till kliniken, ska en specialistläkare i psykiatri samtala med patienten och bedöma om patienten ska kvarstanna för fortsatt vård. Patienten får då hållas kvar på kliniken i högst fyra veckor; för längre tids vård krävs beslut av länsrätten. Behandling får ges med tvång. Innehållet i vården är detsamma som vid frivillig vård och med samma kvalitetskrav.

Patienten kan få rättshjälp genom advokat enligt rättshjälplagen. Länsrätten förmedlar på kontorstid kontakt med advokat, för adress, se nedan.

Beslutet om tvångsvård kan överklagas till:

Länsrätten i Stockholms län  
Box 17106  
104 62 Stockholm  
Tfn: 08-720 90 00  
Fax: 08-720 93 00

Patienten har rätt till en stödperson för att få hjälp i personliga frågor. Se nedan.

## Stödperson (30 § LPT och 26 § LRV)

Alla som vårdas med stöd av de psykiatriska tvångslagarna har rätt till en stödperson. Stödpersonen ska bistå patienten i personliga frågor så länge tvångsvården pågår samt, om patienten och stödpersonen samtycker till det, även under fyra veckor efter det att tvångsvården upphört. En stödperson ska fungera som ett medmänskligt stöd, vidga patientens nätverk och bistå patienten i personliga frågor. Stödpersonen har rätt att besöka patienten vid vårdinrättningen. En annan viktig uppgift är att närvara vid en eventuell muntlig förhandling i länsrätten. En stödperson som förordnats med stöd av LPT får inte ta del av uppgifter om patientens personliga förhållanden utan patientens medgivande.

För de patienter som vårdas med stöd av LRV ska uppgifter om patienten lämnas till stödpersonen eller patientnämnden om det föreligger särskilda skäl med hänsyn till stödpersonens eller annans personliga säkerhet.

Uppdraget som stödperson kan sedan övergå till ett uppdrag som kontaktperson enligt SoL om patienten och stödpersonen samtycker till det. Det är socialnämnden som i samråd med den enskilde beslutar om detta (se vidare under rubriken Kontaktperson enligt 10 § SoL på sidan 3).

Landstingens förtroendenämnder/patientnämnder rekryterar, informerar, utbildar och förordnar stödpersoner.

En stödperson har tystnadsplikt om den enskildes förhållanden.

Stödperson utses av:

Patientnämnden, Stockholms Läns Landsting  
Box 17533  
118 91 Stockholm  
Tfn: 08-690 67 00  
Fax: 08-690 67 18

## Förkortningar

SoL	Socialtjänstlagen (1980:620).
LSS	Lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade.
LPT	Lagen (991:1128) om psykiatrisk tvångsvård.
LRV	Lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård.
FB	Föräldrabalken (1949:381).

## Lästips

- RFS riktlinjer, RFS, tfn: 08-462 99 40.
- Social handbok, Grafiska Förlag, tfn: 0414-102 52

## Hemsidor

- [www.sos.se](http://www.sos.se)
- [www.handikappsombudsmannen.se](http://www.handikappsombudsmannen.se)

## Utgiven av:

RSMH  
Instrumentvägen 10  
126 53 HÄGERSTEN  
Tfn: 08-772 33 60  
Fax: 08-772 33 61  
E-post: [rsmh@rsmh.se](mailto:rsmh@rsmh.se)  
Hemsida: [www.rsmh.se](http://www.rsmh.se)

Riks-IFS  
Hantverkargatan 3 G  
112 21 STOCKHOLM  
Tfn: 08-545 559 80  
Fax: 08-545 559 81  
E-post: [office@riks-ifs.a.se](mailto:office@riks-ifs.a.se)  
Hemsida: [www.riks.ifs.a.se](http://www.riks.ifs.a.se)

Riksförbunden Frivilliga Samhällsarbetare  
Hornsgatan 113  
117 28 STOCKHOLM  
Tfn: 08-462 99 40  
Fax: 08-640 30 45  
E-post: [info@rfs.a.se](mailto:info@rfs.a.se)  
Hemsida: [www.rfs.a.se](http://www.rfs.a.se)

Sveriges Kommuner och Landsting  
Hornsgatan 20  
118 82 STOCKHOLM  
Tfn: 08-452 72 00  
Fax: 08-452 70 50  
E-post: [landstingsforbundet@lf.se](mailto:landstingsforbundet@lf.se)  
Hemsida: [www.skf.se](http://www.skf.se)